

Karabük'te Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Planlama Alanı Dışında Gelişen Yerleşme: Bayır Mahallesi*

A. Merve SARAÇOĞLU GEZER**

A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK***

ÖZ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan konutların sayıları her geçen gün azalmaktadır. Konut tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve her sosyolojik değişimle birlikte konutun da işlevsel ve yapısal olarak değiştiği düşünüldüğünde, bir dönemin değişen yaşam şeklini yansıtan Erken Cumhuriyet Dönemi konutlarının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda Cumhuriyetle birlikte kurulan ve “Cumhuriyet Kenti” olarak anılan Karabük ilinde inşa edilmiş bu dönem yapılarının da araştırma konusu olması önemli görülmüştür.

Konut tarihi, her dönemde her bölgede merak edilen, araştırılan bir kavram olmuştur. Konutun oluşumuyla birlikte gelişimi, dönüşümü, kullanımını da ayrı birer araştırma konusu olacak kadar geniş ve ilgi uyandıracak alanlardır. 1937 yılında Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın temellerinin atılmasıyla ilk belirgin nüfus artışı yaşayan Karabük, idari yapının değişmesi, şehirleşme, fabrikanın büyümesi, ulaşım olanaklarının artması, ticaretin artması gibi etkenlerin artış göstermesine bağlı olarak sürekli gelişme, büyüme ve nüfus yoğunluğu yaşayan bir merkez olmuştur.

Karabük'ün gelişimindeki önemli etkenlerden bir diğeri de Sümerbank tarafından inşa edilen, günümüzde hala Yenişehir Mahallesi olarak

* Bu çalışma 08.03.2018 tarihinde tamamladığımız “Erken Cumhuriyet Döneminde Karabük'te Planlama Alanı Dışında Gelişen Yapıların Cephe Analizi: Bayır Mahallesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük, Türkiye, 2018)

**Araş. Gör., Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük/Türkiye.

E-posta: mervesaracoglu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6326-5151

***Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük/Türkiye

E-posta: esrabolukbasi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9218-0728

DOI: 10.32704/erdem.2023.85.119

Makale Gönderim Tarihi: 07.08.2022 *Makale Kabul Tarihi: 30.10.2023 * (Araştırma Makalesi)

varlığını sürdüren ve konut bölgesi olmaya devam eden, sanayiye bağlı konut üretiminin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Şehir planlama ve kentleşme Türkiye Cumhuriyeti dönemine ait modern bir düşünce olarak planlamaya ve uygulamaya alınmıştır. Bu dönemde başkent Ankara ile birlikte içinde yerli ve yabancı uzmanların olduğu birçok ekibe raporlama ve kent planı yaptırılmıştır. 1937 yılında İstanbul'dan sonra (o yıllarda Zonguldak iline bağlı olan) Karabük'e gelerek planlı bir büyüme öngörüsü ile mimar Martin Wagner'in görüşleri alınmış ve mimar/şehir planı Henri Prost'a Kısmi İmar Planı hazırlanmıştır.

1940'lı yıllarda yakalanmış olan ve modern mimarinin başarılı örneklerini görebildiğimiz eserlerin tespiti, analizi ve nihayetinde korunması büyük önem taşımaktadır. Bu yalnızca kent planı dahilinde tasarlanan Yenişehir için değil, Yenişehir'i örnek alarak benzer modern yapıların üretiminin gerçekleştiği alanlar için de geçerli olmalıdır.

Bu çalışmada, plansız gelişim göstermesine rağmen Yenişehir Mahallesi'nden etkilenerek konut üretiminin gerçekleştirildiği Bayır Mahallesi sınırlarında da Erken Cumhuriyet Dönemi konut mimarisi özelliklerine benzer yapıların olduğu tespit edilmiştir. Bayır Mahallesi'nde bulunan yapıların bina girişleri, cephe özellikleri ve yerleşimleri bakımından çağdaşlarını yakaladığı söylenebilir. Cumhuriyet ideolojisi olan modernleşme fikrinin, halk tarafından da benimsendiği ve yapılarının inşa süreçlerine yansımış oldukları gözlemlenmiştir. Planlama alanı dışında gelişen ve konut ihtiyacını karşılama hedefiyle kurulan bu mahallede tasarım kaygılarının gözetilmiş olması, bu bölgenin dönemin modern ve eğitilmiş insanları tarafından şekillendirildiğini düşündürmektedir. Bu sayede Bayır Mahallesi'ni konu alan çalışmamız bir ilki teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, modernleşme, karabük, konut, apartman.

Habitation, Developing Out of The Planning Area During The Period of Early Republic In Karabük: Bayır District

ABSTRACT

The number of residential structures built in the Early Republican Period is decreasing day by day. Considering that the history of housing is as old as the history of humanity and that housing has changed both functionally and structurally with every sociological change, it is important to examine the Early Republican Period residences that reflect the changing lifestyle of a period. In this context, it was deemed important that the structures of this period, which were built in Karabük province, which was established with the Republic and known as the “City of the Republic”, should also be the subject of research.

Housing history has been a concept that has been wondered and researched in every region in every period. Along with the formation of the house, its development, transformation and use are also areas that are wide enough to be a separate research subject and will arouse interest. In 1937, Karabük, which experienced its first significant population increase with the laying of the foundations of Karabük Iron-Steel Factory, has been a center of continuous development, growth and population density due to the increase in factors such as the change in the administrative structure, urbanization, the growth of the factory, the increase in transportation facilities, and the increase in trade.

Another important factor in the development of Karabük is the realization of industry-related housing production built by Sümerbank, which still exists today as Yenişehir Neighborhood and continues to be a residential area. Urban planning and urbanization were put into planning and practice as a modern idea belonging to the Republic of Turkey. During this period, many teams including local and foreign experts were commissioned to prepare reports and urban plans for the capital Ankara. In 1937, after Istanbul, the architect Martin Wagner came to Karabük (which was a part of Zonguldak province in those years) and with the foresight of a planned growth, the opinions of architect Martin Wagner were taken and a Partial Zoning Plan was prepared by architect/urban planner Henri Prost.

It is of great importance to identify, analyze and ultimately preserve the works that were captured in the 1940s and where we can see successful examples of modern architecture. This should apply not only to Yenişehir, which was

designed as part of the city plan, but also to the areas where similar modern buildings were produced by taking Yenişehir as an example.

In this study, it has been determined that there are buildings similar to the characteristics of Early Republican Period residential architecture within the borders of Bayır Neighborhood, where housing production was realized under the influence of Yenişehir Neighborhood despite its unplanned development. It can be said that the buildings in Bayır Neighborhood catch up with their contemporaries in terms of building entrances, facade features and settlements. It has been observed that the idea of modernization, which is the ideology of the Republic, was also adopted by the people and reflected in the construction processes of their buildings. The fact that design concerns were taken into consideration in this neighborhood, which developed outside the planning area and was established with the aim of meeting the housing need, suggests that this region was shaped by the modern and educated people of the period. In this way, our study on Bayır Neighborhood is a first of its kind.

Keywords: Early Republican Period, modernization, karabük, housing, apartment.

Giriş

Karabük ve çevresi tarih öncesi dönemlerden beri yerleşim yeri olarak tercih edilmiş, çeşitli dönemlerde var olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Zonguldak'ın 1 Nisan 1924 yılında il olmasının sonucunda, Safranbolu ilçesi 1927 yılında Kastamonu ilinden ayrılarak Zonguldak iline dahil edilmiş, Karabük ve çevresi de Safranbolu'ya bağlanmıştır. Safranbolu'nun Öğlebeli Köyüne ait bir mahalle olan Karabük'ün (Şekil 1), 1937 yılına kadar on üç haneli bir yerleşim olduğu bilinmektedir (Kütükçüoğlu 2012: 185-187). 1935 yılında, Cumhuriyet döneminin politikalarından biri olarak kurulan, Ankara-Zonguldak demiryolu hattının bir istasyonu bu yerleşim yerine iki kilometre mesafede olduğundan, o istasyona "Karabük" adı verilmiş ve ilk kez "Karabük" adı 'Türkiye Demiryolu İstasyonları Listesi'ne girerek, resmi kayıtlarda yerini almıştır (Fındıkoğlu 1960: 2-3). Karabük'ün gelişmesindeki en önemli faktör olan Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın (Bundan sonra KDÇF olarak anılacaktır) kurulmasına Aralık 1934 yılında karar verilmiş olup, KDÇF'nin temelleri 3 Nisan 1937 yılında atılmıştır (Kalyoncu 2016: 9-12). KDÇF'nin inşaatının başlamasıyla da Karabük bölgesi gelişmiş ve gelişmeye açık bir hale gelerek önce nahiye sonra kaza olarak kayıtlara geçmiştir. Son olarak 6 Haziran 1995 tarihli, 22305 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Madde 2 ile Ovacık ve Eskipazar ilçelerini Çankırı'dan, Eflani, Safranbolu ve Yenice ilçelerini Zonguldak'tan alarak Türkiye'nin 78. ili olmuştur (Resmi Gazete 1995).

Şekil 1. 13 haneli Karabük Köyü, 1934 (Kardemir Demir-Çelik Fabrikaları Görsel Arşivi)

Devletçi ekonomi politikasının bir sonucu olarak sanayileşmeye önem verilmiş ve fabrikaların kurulmasıyla birlikte işçi sayılarında artış olmuştur (Aslanoğlu 2010: 20-25). Yenişehir Mahallesi de Karabük'te kurulan fabrika (KDÇF) çalışanlarının ikamet ihtiyacını karşılamak için çeşitli yıllarda konut inşaatı gerçekleştirilmiş bir yerleşim bölgesidir. Sanayiye bağlı ve bir plan sonucunda gelişen kent alanı, içinde yaşayan fabrika çalışanları ve ailelerine modern yaşam standartları sunarken aynı zamanda çevre bölgelerde yaşayan her bireyi de modern hayata teşvik edecek faaliyetlerin gerçekleştiği sosyal ve kültürel mekânları barındırmaktadır (Tuna 2009: 263-267).

Çalışmanın temelini oluşturan Bayır Mahallesi'nin, kentsel gelişiminden etkilendiğini düşündüğümüz ve Mevzi İmar Planı sonucunda inşa edilen Yenişehir bölgesi, kendi dönemi içinde oldukça yenilikçi bir tasarım anlayışıyla planlanmıştır. Bireylere sağlıklı, konforlu ve modern bir yaşam standardı sunmak, yaşam kalitelerini artırmak fikriyle hayata geçirilmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde şehirlerin planlı imar edilme kaygısı söz konusu bile değilken, şehir planlama ve kentleşme Türkiye Cumhuriyeti dönemine ait modern bir düşünce olarak uygulamaya alınmış, bu kapsamda Yenişehir Mahallesi de hazırlatılan birçok kent planından biri olmuştur (Çabuk ve Demir, Gökyer 2016: 22-24).

Bayır Mahallesi (Şekil 2), Yenişehir Mahallesi'nin oluşumundan hemen sonra, henüz bulunduğu bölge için bir plan hazırlanmadan kurulmuştur. Kentin sanayileşmesi ile birlikte oluşturulan fabrika ve işçi konutlarına referansla ilk olarak bu bölge, planlara konut alanı olarak dâhil edilmemiş ancak planlı inşa edilen Yenişehir'deki konutlar yeterli gelmeyince ortaya çıkan iskân sorunu ile bireysel çabalarla oluşturulmuş bir mahalledir. Günümüzde barındırdığı gecekondü bölgelerine rağmen, İstasyon ve Belediye binaları arasında konumlandığı, sınırları içinde Ulu Cami ve Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi (eski Karabük Devlet Hastanesi yerine yapılan) barındırdığı için bu yapıları birbirine bağlayan önemli akslara sahip olmuştur. Bu mahallenin nitelikli yapılara sahip olması ve yapıların dönemin cephe özelliklerini ve üsluplarını yansıtması, günümüze kadar taşıyabilmesi bölgenin de nitelikli olarak tanımlanabileceğini göstermektedir.

Şekil 2. Bayır Mahallesi sınırları ve kamu yapılarının mahalle ile ilişkisi (Saraçoğlu Gezer arşivi, 2018)

Bayır Mahallesi günümüzde Karabük ve Safranbolu'nun ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir ticaret merkezi durumundadır. Yıllar boyunca buradaki yapılardan pek çoğu işlevinin yanı sıra özgün mimari ve cephe özelliğini yitirmiştir. Özgün karakterini yitirmeden gelebilen yapılarda ise dönemin mimari özellikleri güçlükle okunmakta ya da mevcut tabela yoğunluğundan mümkün olmamaktadır. Daha önce çalışılmamış bir alan üzerinden mekânsal okuma yapılabilmesi için alan içerisindeki nitelikli/kimlikli yapılar tespit edilmiş ve tespitler üzerinden cephe analizi değerlendirilmesi yapılmıştır. Alanın keşfi ve derinlemesine incelenmesi için 2016-2017 yıllarında yaklaşık bir yıllık süreçte dönemsel hareketlilikler yerinde deneyimlenmiş ve tespit için gerekli fotoğraf çekimi ile içine girilebilen binaların ölçülerinin alınması için ayrıca üç ay daha sahada bulunulmuştur. Elde edilen verilerin üzerine, akademik bir çalışma haline gelmesi için de son olarak 2022 yılında yeniden alana gidilerek çalışma tamamlanmıştır. Kavramsal çerçevenin oluşturulması için dönemin mimarlık anlayışı, ekonomik ve sosyal politikaları incelenmiştir. Mimari çerçeve için ise belirlenen bölgede alan çalışması yapılmış ve katalog yöntemi ile kayıt altına alınıp değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar ile sayıları her geçen gün azalmakta olan dönem yapılarının planlama alanı dışında kentin gelişimini nasıl etkilediğini bilimsel metotlarla ele almak ve akademik literatüre kazandırmak amaçlanmıştır.

Karabük için Cumhuriyet Dönemi, Yenişehir Mahallesi, konut ve modernleşme kavramlarını konu edinen araştırmalara bakıldığında, bölgede yapılan çalışmalar ve amaçları şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Öktem (2009), Yenişehir Mahallesi'nin dönemin ideallerini mimari alanda da yansıtan bir bölge olmasını vurgulayarak, yerleşkede yer alan yapıları değerlendirmektedir.
- Kaya (2011), dönemin ideolojisinin fabrika yerleşkesine yüklediği anlam ile yerleşkenin gündelik hayata etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır.
- Özkan Altınöz (2015), konuyu konutların ve fabrikanın yatırımcısı olarak Sümerbank'ın politikaları üzerinden ele almaktadır.
- Çabuk vd. (2016), Karabük ilinin şehir planları üzerinden kenti okumakta ve elli yıllık süreçte şehirde gerçekleşen mekânsal değişimleri ortaya koymaktadır.
- Onur (2021) ise, Yenişehir Mahallesi'nde yer alan konutların tipolojileri üzerinden modernleşmenin nasıl kent kimliğine dönüştüğünü tartışmaktadır.

Görüldüğü üzere, Karabük ilinin modernleşmesi ve sanayileşmesi deyince konut bölgesi olarak hep Yenişehir Mahallesi incelemeye alınmıştır.

Çalışmanın ana konusunun şekillenmesini destekleyen sorunların ışığında Bayır Mahallesi ile ilgili bu tespitler tartışılmıştır:

- Bayır Mahallesi, Erken Cumhuriyet Dönemi konut mimarisi özelliklerini barındıran yapılar içermektedir.
- Bir plan dahilinde üretilmemiş olmasına rağmen nitelikli/kimlikli yapıları bir düzen içinde inşa edilmiştir.
- Tasarım kriterleri ve estetik kaygısı bulunan konut örnekleri bulunmaktadır.
- Günümüzde konut bölgesi olarak kullanımı tercih edilmese de Cumhuriyet'in modernleşme ideolojisini barındırması dolayısıyla konut işlevi ile tescil altına alınıp, korunması gereken apartman örnekleri bulunmaktadır.

1.1. KARABÜK: KURULUŞU, OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin birçok hedeflerinin arasında sanayileşme ve modernleşme de bulunmaktadır. Bu hedefe ve Türkiye'nin çağdaşlarının geldiği seviyeye ulaşabilme amacını yerine getirmek için, Cumhuriyet'in ilk on yılı olarak sınırlayabileceğimiz dönemde, özellikle bölgesel kalkınmayı hedefleme amacıyla büyük şehirlerin dışına inşa edilen modern fabrika yapıları ve tesisleri karşımıza çıkmaktadır (Öktem 2009: 157-176). Bu şehirlerden birisi olan Karabük, KDÇF ile var olmuş, gelişme süreci

devam etmiş ve günümüze bir köye bağlı mahalle iken il olarak gelmiştir. Cumhuriyet devrinin modern toplum oluşturma politikasını destekleyen çalışmalar Karabük ilinde başlamış, ancak zamanla fabrikaya bağlı üretilen konutların ihtiyacın tamamını karşılamaya yeterli olamaması, Yenişehir bölgesine alternatif olarak yeni konut bölgelerinin oluşmasının önünü açmıştır (Kütükçüoğlu 2012: 193). Bahsi geçen alternatif bölgelerden biri olan ve 1939 yılında mahalle olan Bayır Mahallesi de bu şekilde oluşmuş ve Yenişehir'in planlı/düzenli yapısına karşılık plansız/düzenli gelişme göstermiştir.

Karabük şehri, Cumhuriyet'in sanayileşme hedefleri ile birlikte belirlenen ve KDÇF'nin temellerinin atılmasının ardından kentleşmeye başlayan bir ildir. Sanayileşme hedeflerini devletçilik politikasının desteğiyle devlet adına uygulayan Sümerbank'ın sanayiye bağlı konut üretimini gerçekleştirdiği ve şehrin ilk mevzi planının da hazırlandığı Yenişehir Mahallesi günümüzde hala aktif bir biçimde fabrikanın lojmanları olarak konut işlevi ile kullanılmaya devam etmektedir. Bir plan dahilinde yapılmış olması ve hala fabrika gibi bir gücün kontrolünde olması bu konut bölgesinin işlerliğinin devam etmesindeki en büyük etkidir. Bu duruma karşılık, Yenişehir Mahallesi'nin hemen yakınında bulunan Bayır Mahallesi, kendi sınırları için bir plan hazırlanmadan, fabrikada ya da fabrikaya çalışan kişilerin mevcut konut stokunun yeterli gelmemesi nedeniyle kurulmuştur. Günümüzde Yenişehir Mahallesi kadar korunamamış olması, sürekli değişime ve dönüşüme maruz kalmış olması ve en sonunda da atıl kalması birçok sahibi olması ve planlı üretilmemiş olmasının neticesidir.

Modernleşme hareketinin devlet adına uygulayıcı ve inşa edici kısmında bulunan Sümerbank İnşaat Fen Heyeti, 1944 yılında dönemin kültürel dergilerinden olan Arkitekt'e hazırladığı yazısında da bahsi geçen modernleşme hareketinin etkilerini şu ifadelerle aktarmıştır:

“Netice itibarıyla Sümerbank fabrikaları işçilerinin iskâni için tesis edilmekte bulunan işçi mahallelerinin, buldukları şehrin imarına mühim surette tesir ettikleri bu mahalleler civarında yerli halk tarafından da güzel binalar inşa edilmeleriyle sabit olmuştur.” (Sümerbank İnşaat Fen Heyeti 1944: 13)

Bu cümle de Bayır Mahallesi üzerine olan düşüncemizi desteklemekte ve bir planlama dâhilinde inşa edilmemiş olmasına rağmen şahıslara ait nitelikli/kimlikli denilebilecek ve kamusal anlamda önemli yapılara sahip olması sebebiyle, mahallenin çalışma kapsamına alınmasına etken olmuştur. Daha detaylı bakıldığında ise aksi yönlerde tek yönlü olarak kullanılan

ve birbirlerine paralel olan iki aksı Fevzi Fırat ve Gazi Paşa Caddeleri mahallenin en yoğun kullanılan iki aksıdır. Bu sebeple bahsi geçen bu iki cadde inceleme altına alınmış ve cadde üzerinde bulunan yapılar üzerinden tespit yapılarak çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışma alanının belirlenmesinin hemen ardından, çalışmada amaçlanan kriterler doğrultusunda alandaki yapıların tespit işlemi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra analiz çalışmalarıyla bölgenin tanımlanması yapılarak, tespit edilen yapılarla ilgili katalog düzenlenerek yapıların tanıtımları yapılmış ve özellikleri ifade edilmiştir.

Bayır Mahallesi, KDÇF'nin kuzeybatısında, fabrikaya bağlı konut üretiminin gerçekleştirildiği Yenişehir Mahallesi'nin ise güneybatısında bulunan yerleşim bölgesidir. İstasyon binası, belediye binası, Ulu Cami, Devlet Hastanesi gibi yapılarla mahalle sınırları belirlenmiş, kent için önemli noktalarla çevrelenmiştir. Çalışma kapsamında Bayır Mahallesi'nin doğu-batı ekseninde ulaşımını sağlayan, kentin simgesi haline gelen KDÇF işçileri heykelinin bulunduğu Güven Kavşağı ile İstasyon binası arasında kalan ve bölgenin iki ana aksını oluşturan Fevzi Fırat ve Gazipaşa Caddeleri çalışılmıştır. Mahalle sınırları dâhilinde yerinde yapılan inceleme sonucunda mahallede bulunan nitelikli yapıların yoğunlukla bu iki cadde üzerinde olduğu, mahallenin kuzeyine gidildikçe gecekondulaşmanın devam ettiği görülmüş olup bu nedenle sınırlar genişletilmemiştir.

1.2. KARABÜK'ÜN PLANSIZ YERLEŞİM ALANLARI: BAYIR MAHALLESİ

Bayır Mahallesi, zamanla konut işlevinden ticaret işlevine dönüşmüş ve bu sebeple özellikle Fevzi Fırat Caddesi ve Gazi Paşa Caddesi üzerindeki yapılarda ikamet eden insan sayısı azaldığından güvenlik zafiyeti olma ihtimali bile insanların bu bölgeden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu durumun yaşanmasına karşın bölgede nitelikli/kimlikli olarak ifade edebileceğimiz yapıların da olduğu görülmektedir. Bölgenin içinde bulunduğu bu tezatlığa karşı bir çözüm önerisi olabilmesi, alana karşı farkındalığın artması bu çalışma için başlıca önemsenen etken olmuştur.

Bu bağlamda aşağıda belirtilen sorunlar gözlemlenmiştir:

- Bayır Mahallesi asıl sakinleri tarafından boşaltılmış ve günümüzde mirasçılara kalarak, mal paylaşımı yapılamaması nedeniyle konut kullanım oranı azalmış bir bölge haline gelmiştir.

- Mahalledeki sahipsiz apartmanlar göçmen, gelir düzeyi düşük aileler ile evsiz-kimsesiz kişilerin mesken olarak kullandığı, sahibi belli olmadığı için kiracısı da belli olmayan konut bölgesine dönüşmüşlerdir.
- Konut olarak kullanımının apartman ya da daire sahipleri tarafından tercih edilmemesi nedeniyle, bölgede işyeri sayıları artmış, bu da bölgenin gece nüfusu ile gündüz nüfusu arasında büyük farklar oluşmasına neden olmuştur.

Bu sorunlardan yola çıkarak, bu çalışmada günümüzde atıl durumda olan Bayır Mahallesi'nin geçmişi hakkında bilgi verilmesine ve sahip olduğu özelliklerin kayıt altına alınmasına çalışılmıştır.

Dönemin Mimarlık Anlayışı Açısından Kentsel Çevre

20. yüzyılda teknolojinin gelişmesiyle birlikte mühendislik alanında fonksiyona bağlı formu oluşan köprü, fabrika, gemi, uçak gibi yapı ve araçların üretimi görülmektedir. Bu düşünce yapısı dönemin mimarları tarafından da benimsenmiş, 19. yüzyılda görülen cephe süslemeleri ve hareketleri ile form arayışları bir kenara bırakılmış, sade ve yalın tasarımlara yer verilerek modern mimarinin soyut ve entelektüel bir sanat anlayışı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kuran 2012: 628-653).

Modern mimari için geçmiş üsluplar gibi net çizgilerden ve aynı örneklerden bahsetmek yerine benzer yapı özellikleri ile örnekleri kıyaslamak mümkün olmaktadır. Modern akımın özellikleri olarak cam, beton ve çeliğin kullanılması, binanın işlevinin önem kazanması ile sade ve süsten uzak, daha tekdüze cephelerin tasarlanması sayılabilir (Erginöz 2012: 192).

Konutların modernleşmesi, aile hayatının değişimi/dönüşümü Osmanlı Devleti zamanında da görülebilen bir olgudur. Aile ve ev hayatındaki değişimler, evliliklerde kadın ve erkeğin eşit olduğunun kanıksanması, çok eşliliğin azalması, kadınların eğitim alma haklarını daha fazla elde etmeleri, yine kadınların çalışmaya başlamaları da Türk modernleşmesinin etkilerindedir ve cumhuriyet öncesinde de görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte başlayan batılılaşma hareketlerinin de öncesinde kıyafet, mobilya, sosyal ilişkiler değişmeye başlamış, genel tabiriyle batı tarzı eğilim görülmektedir. Bu değişimlere mekanların kullanımı da eklenmiş ve geleneksel konutlarda ya da geleneksel konutlardan esinlenilerek tasarlanan yapılarda görülen harem-selamlık anlayışı modern anlamda tasarlanan binalarda görülmemeye başlamıştır. 1930'lu yıllarda üretilen yapıların “yeni”, “modern”, “Batılı” olması çok önemli görülmekte, cumhuriyetin tasvir ettiği ev kavramı

başlı başına modern bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu değişimler ve etkilerinde de görüleceği üzere, mimari tasarım ve konseptler yalnızca kamu yapıları ile değil en küçük birim olan konut ile de kavram olarak “modern”in tasvirini yansıtabilmektedir (Bozdoğan 2012: 212-216).

Sosyolojik Açıdan Kentsel Çevre

Türkiye’de net olarak sosyolojik anlamda sınıfsal farklılıklar ya da sınıflar arası mücadele görülmesi de Erken Cumhuriyet Dönemi’nin sanayileşme politikasında ve modernleşme ideolojisinde kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayanların arasındaki farkın azaltılması hedefi bulunmaktadır (Koral Türk 1997: 131-132). Bu görüş modern yaşam koşullarının adil olarak toplumun her kesimine yayılması olarak düşünülmektedir. Bahsi geçen dönemin endüstrileşme ve sanayiye bağlı konut üretimi hareketlerini üstlenen Sümerbank, bu görüş bağlamında ürettiği tüm bölgelerin çevresindeki yerleşim yerlerini de etkilemesini de hedefleri arasına koymaktadır. Karabük ilindeki Yenişehir Mahallesi Sümerbank’ın eseridir. Bayır Mahallesi’ndeki yapıların inşasında ise Yenişehir Mahallesi’nde bulunan yapılardan etkilenildiği düşünülmektedir.

130

KDÇF’nin kurulmasıyla birlikte Yenişehir bölgesinde planlanan ve imara geçirilen kontrollü yapılaşmayla birlikte, Karabük’te Yenişehir Mahallesi ve İstasyon Mahallesi olmak üzere iki muhtarlık bulunmaktadır. Fabrikanın çalışmaya başlaması ve buna bağlı olarak nüfusun artmasıyla da 1939 yılından sonra Bayır Mahallesi kurularak Karabük’ün batıya doğru büyümesi sağlanmıştır (Kütükçüoğlu 2012: 193). “Türkiye’de kentleşme hareketlerinin en önemli özelliği, bu hareketlerin hızlı olmasıdır.” diyen Keleş’in (2019: 63) bu görüşünü destekler nitelikte, mevcut yapı stokunun yeterli gelmemesi nedeniyle konut ihtiyacının karşılanması için kurulan mahalle, bu açıdan bakıldığında da sakinlerinin kendi imkanlarıyla kurduğu bir bölge olarak tanımlanabilmektedir.

“Şehrin yayılması fiziki büyüme olarak düşünülür” diyen Burgess, yayılmanın süreçlerinin bir dizi eş çember üzerinden tasvir edilebileceğini tek merkezli daireler kuramıyla belirtmektedir (2015: 90-95). Merkezde yer alan ‘düğüm’ bölgesinin ana ticaret bölgesi olduğunu, sırasıyla çevresinde sanayi bölgesi, işçi evleri, konut bölgesi ve banliyö alanlarının yer aldığını ifade etmektedir. Bayır Mahallesi’ni Burgess’in bu boyut kazanmış mekanları üzerinden değerlendirecek olursak, buradaki konut bölgesinin, henüz imar planı yapılmadan, konut ihtiyacı olan insanların bireysel çabalarıyla,

merkezde yer alan ticaret faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgede kurulmuş olduğu söylenebilmektedir.

Kent kavramının yanında 'kentleşme' vurgusu yapan Wirth (2002: 78-79) için de toplumsal yaşam ve insanların toplumla etkileşimi önem arz etmektedir. Bayır Mahallesi'nde inşa edilmeye başlanan ilk konut örneklerine bakıldığında, Erken Cumhuriyet Dönemi politikası olan 'modernleşme' hareketlerinden etkilenmiş insanların, bunu bir yaşam biçimi olarak hayat tarzına dönüştürmeye çalıştıkları görülmektedir.

Ayrıca Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan fabrikaların inşa edildikleri bölgelere bakıldığında büyük şehirlerin dışında seçildikleri (Kayseri, İzmit, Ereğli, Nazilli, Bursa, Gemlik, Malatya ve Karabük) ve 'bölgesel kalkınmayı' hedefledikleri söylenebilmektedir. Fabrikanın gittiği yere insanlar da gitmekte, insanların gittiği yerde konut üretimi gerçekleşmekte, konut üretiminin gerçekleştiği bölge ise 'kentleşmeye' başlamaktadır (Tekeli, 2012: 27-30). Bu bölgelerden birisi olan Karabük, KDÇF ile var olmuş, gelişme süreci devam etmiş ve günümüze bir köye bağlı mahalle iken il olarak gelmiştir.

Fiziksel Açıdan Kentsel Çevre

Yaşayan ve gelişen bir yapıya sahip olan kentler, sürekli bir değişimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Üretilen yapılarda dönemin mimari kaygılarının yanında toplumdakilerin çevreleri ile etkileşimi sonucu oluşan estetik kaygı da görülmektedir (Tekeli 2017: 155-172).

Bayır Mahallesi'nin inşa edilmeye başlandığı 1939 yılında çevresinde yalnızca iki mahalle bulunmaktadır: Yenişehir ve İstasyon Mahalleleri. Yenişehir Mahallesi'nde KDÇF çalışanlarına, İstasyon Mahallesi'nde ise Devlet Demiryolları personellerine ait lojmanlar bulunmaktadır. Bu iki önemli noktanın yaklaşık orta yerinde ise Bayır Mahallesi'ne ait yapılaşmalar bulunmakta ve bu yapılaşma 'mahalle' olabilecek kadar da büyümektedir.

Bayır Mahallesi de aynı Yenişehir Mahallesi gibi fabrikanın kuzeyinde, Yenişehir'e göre batıdadır. Bayır Mahallesi konum itibariyle kuzeyinde Kartaltepe Mahallesi, kuzeybatısında Namıkkemal ve Atatürk Mahalleleri, batısında Yeni Mahalle, güneyinde Hürriyet Mahallesi, doğusunda Ergenekon Mahallesi ile kuzeydoğusunda Yenişehir Mahallesi ile çevrilmiştir. Sınırları dahilinde İstasyon binası, Ulu Camii, Karabük Belediyesi binası bulunmaktadır. Yakın geçmişte Karabük Devlet Hastanesi de yine bu

mahallede bulunmakta iken 2014 yılında yeni hastane binası inşa edilmiş ve 2016 yılında Bayır Mahallesi'ndeki bina yıkılarak yerine Ağız ve Diş Hastalıkları Hastanesi yapılmıştır.

Bayır Mahallesi'nde aksi yönlerde tek yönlü olarak kullanılan ve birbirlerine paralel olan iki aksı Fevzi Fırat ve Gazi Paşa Caddeleri mahallenin en yoğun kullanılan iki aksıdır.

2.1. BAYIR MAHALLESİ: KENTSEL GELİŞİMİ

Alanı tanımak ve tanımlamak için literatür taraması ardından alanda yapılan ilk çalışma olarak analizlere başvurulmuştur. Üç temel analiz olan doluluk-boşluk, kat adedi ve fonksiyon analizleri ile incelenen dönem olan Erken Cumhuriyet Dönemi konut tipine benzer niteliklere sahip yapıların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu analizler ve elde edilen veriler şu şekildedir:

- Alanda 106 yapı bulunmaktadır. (Doluluk-boşluk analizi)
- Alanda tespit edilen 106 adet yapının 8 adedi bir katlı, 10 adedi iki katlı, 20 adedi üç katlı, 13 adedi dört katlı, 14 adedi beş katlı, 29 adedi altı katlı ve 12 adedi yedi katlıdır. (Kat adedi analizi)
- 106 yapının içerisinde 74 adedi konut işlevine sahip iken, 25 adedinde konut ve ticaret işlevleri bir arada bulunmaktadır. Yapılardan 1 adedi kamu yapısıdır. Ayrıca 6 adedinin boş olduğu, bu nedenle bir kısımlarının depo olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. (Fonksiyon analizi)

2.1.1. Doluluk-Boşluk Analizi

Fevzi Fırat ve Gazi Paşa Caddeleri üzerinde yoğun bir yapılaşma görülmekte, boş parsele nadiren rastlanmaktadır. Mahallenin kuzeyine doğru gidildikçe gecekondular benzeri yapılar bulunduğu için, mahallenin yapı stok yoğunluğu kuzeye doğru gidildikçe azalmaktadır. Mahallenin yoğun yapılaşmaya sahip olması bölgenin de yoğun bir biçimde kullanılması sonucunu doğurmuş, bu sonuç ise tekrar yapı yoğunluğunu etkileyerek kendi döngüsünü oluşturmuş ve mahallenin yapılaşma hızındaki artışı etkilemiştir. Aynı zamanda mahalle sınırlarında bulunan istasyon, belediye, cami ve hastane yapıları da bölgenin yoğunluğunu etkileyen sebeplerden sayılabilmektedir (Şekil 3).

2.1.2. Kat Adedi Analizi

Fevzi Fırat ve Gazi Paşa Caddeleri üzerinde genellikle 4 kat ve üzeri yapılar bulunmakta, bu duruma rağmen yoğunluğun içinde aralarda kalmış 1 ya da 2 katlı yapılara da rastlanmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemine tarihlendirilebilen apartman yapıları 4 katı geçmezken, daha yakın tarihte

yapıldığı anlaşılabilen iş merkezi, han gibi yapıların tamamı 5 ve üzeri kattan oluşmaktadır. Ticaret işlevi ile bir yapıdaki her metrekare gelir getiren bir meta haline geldiğinden, yapıların mevcut arsa metrekarelerinden daha fazla kâr elde etmek için yüksek kat tercih edildiği düşünülmektedir (Şekil 4).

2.1.3. Fonksiyon Analizi

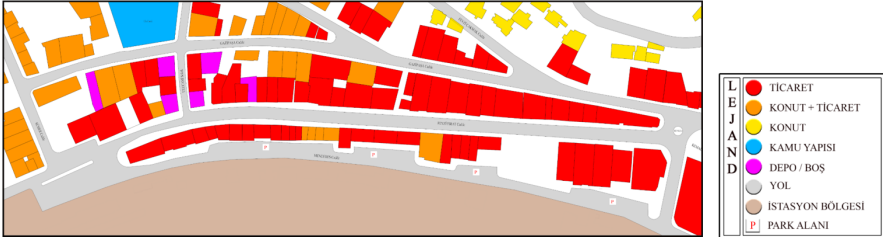
Yerinde yapılan inceleme ve tespitler sonucu bölgenin ticaret yoğunluklu olduğu, yapı üretimi sırasında konut olarak planlanmış yapıların da zamanla ticaret işlevi kazandırıldığı görülmüştür. Mevcutta Fevzi Paşa Caddesi üzerinde daha çok banka şubeleri ve çok katlı ticaret binaları bulunurken Gazi Paşa Caddesi üzerinde zemin katı ticaret, üst katı konut olan yapılara da sıklıkla rastlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 3. Doluluk-boşluk analizi

Şekil 4. Kat adedi analizi

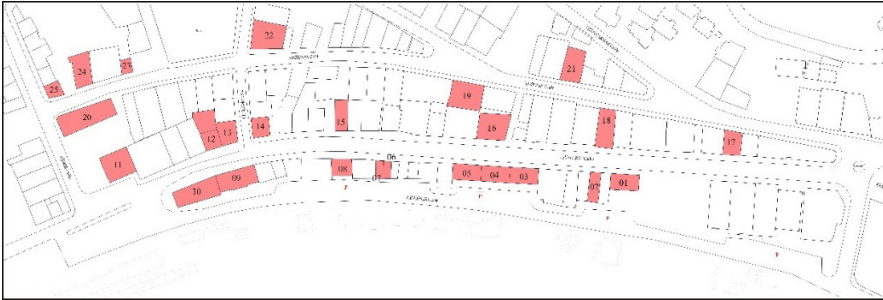

Şekil 5. Fonksiyon analizi

2.2. ALAN ÇALIŞMASI

Yapılan analiz çalışmalarının ardından Erken Cumhuriyet Dönemi cephe özelliklerini gösterdiği düşünülen 25 yapının harita üzerinde konumları gösterilmiş ve yapılarla ilgili cephe analiz çalışmaları yapılmıştır (Şekil 6). Tespit edilen yapıların 16 adedi Fevzi Fırat Caddesi üzerinde, 9 adedi Gazi Paşa Caddesi üzerindedir. Gazi Paşa Caddesi'ndeki 9 yapıdan ikisinin her iki caddeye de cephesi olmasına rağmen bu yapılar diğer yapılar için geçerli olan ana giriş ve/veya ön cephe kriterini sağladığı cadde olan Gazi Paşa Caddesi'ne dâhil edilmişlerdir.

134

Şekil 6. Alan çalışması kapsamında seçilen yapıların konumları.

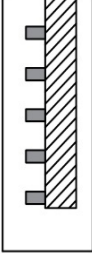
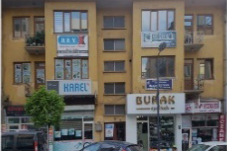
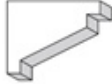
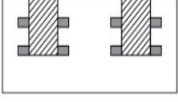
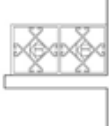
Belirlenen yapıların numaralandırılmasına Fevzi Fırat Caddesi üzerinden başlanmış, Gazi Paşa Caddesi ile devam edilmiştir. Buna göre; her yapının il, ilçe ve mahalle bilgileri aynı olduğundan aşağıdaki tablodan cadde ve kapı no bilgilerine ulaşılabilecektir (Tablo 1).

Ayrıca yapıların güncel durumda kullanımlarıyla ilgili bilgiler de tabloya eklenmiştir. Burada 'konut', 'ticaret', 'konut+ticaret' ve 'depo/boş' seçenekleriyle değerlendirilmişlerdir. Yapının zemin katı ticaretken üst katları aynı firmanın deposu olarak kullanılıyorsa iki seçenek birden yazılmıştır. Alan çalışması sonucunda ortaya çıkan veriler ile alanda tespit edilen yapıların cephe özelliklerine göre 'Cephe Hareketleri', 'Ferforje Korkuluklar',

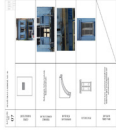

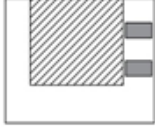

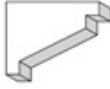

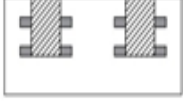
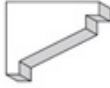

'Konsollar/Fürüşlar', 'Pencereler' ve 'Bina Giriş Kapıları' olmak üzere 5 başlık altında dönem özellikleri üzerinden değerlendirilmişlerdir. Bu çalışmada da bu sonuç verileri sunulacaktır.

YAPI TANITIM LİSTESİ (Bayır Mahallesi, Merkez/Karabük)			
	(Çalışmada Verilen) Yapı No	(Adres Bilgisi) Kapı No	Yapının Güncel İşlevi (2022)
FEVZİ FIRAT CADDESİ	01	80	Ticaret, Boş/Depo
	02	76	Ticaret, Boş/Depo
	03	64	Ticaret
	04	62	Ticaret
	05	60	Ticaret
	06	48	Ticaret, Boş/Depo
	07	46	Ticaret
	08	40	Ticaret, Boş/Depo
	09	28	Ticaret
	10	26	Ticaret
	11	49	Ticaret
	12	57	Konut + Ticaret
	13	59	Ticaret, Boş/Depo
	14	61	Ticaret, Boş/Depo
	15	71	Konut + Ticaret
	16	87	Boş/Depo
GAZİ PAŞA CADDESİ	17	05	Ticaret
	18	27	Ticaret, Boş/Depo
	19	53	Konut + Ticaret
	20	95	Ticaret
	21	24	Konut + Ticaret
	22	56	Ticaret
	23	64	Konut + Ticaret, Boş/Depo
	24	68	Ticaret, Boş/Depo
	25	72	Konut + Ticaret

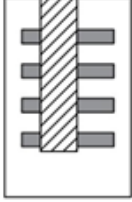

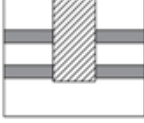

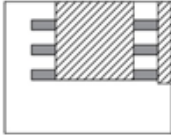
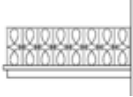

Tablo 1. Yapı Tanıtım Listesi.

YAPI NO	CEPHE FOTOĞRAFI	CEPHE HAREKETLERİ	CEPHE SÜSLEMESİ	
			Ferforje Korkuluk	Konsol / Furuş
01				
02			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	
03				
04				
05				
06		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.

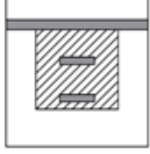
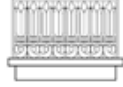

Tablo 2. Cephe hareketlerine göre yapılar.

YAPININ NO	CEPHE FOTOĞRAFI	CEPHE HAREKETLERİ	CEPHE SÜSLEMESİ	
			Ferforje Korkuluk	Konsol / Furuş
07			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	
08				Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
09			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	
10			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	
11			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.

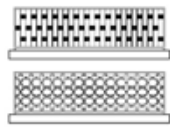

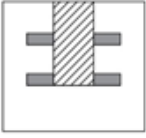

Tablo 2. (devam ediyor).

YAPININ NO	CEPHE FOTOĞRAFI	CEPHE HAREKETLERİ	CEPHE SÜSLEMESİ	
			Ferforje Korkuluk	Konsol / Furuş
12				Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
13		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
14			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	
15		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
16				

Tablo 2. (devam ediyor).

YAPININ NO	CEPHE FOTOĞRAFI	CEPHE HAREKETLERİ	CEPHE SÜSLEMESİ	
			Ferforje Korkuluk	Konsol / Furuş
17				Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
18		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
19			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
20		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
21			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.

Tablo 2. (devam ediyor).

YAPI NO	CEPHE FOTOĞRAFI	CEPHE HAREKETLERİ	CEPHE SÜSLEMESİ	
			Ferforje Korkuluk	Konsol / Furuş
22				Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
23				
24			Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.
25		Cephe hareketi bulunmamaktadır.	Ferforje korkuluk bulunmamaktadır.	Konsol / Furuş bulunmamaktadır.

Tablo 2. (devam ediyor).

2.2.1. Cephe Hareketleri

Bayır Mahallesi'nde bulunan yapılarda çıkma ve balkon olmak üzere iki tip cephe hareketi bulunduğu görülmektedir (Tablo 2). Yalnızca çıkmaya sahip ya da yalnızca balkona sahip yapıların yanı sıra her ikisinin görüldüğü yapılar da bulunmaktadır. Çıkmalar incelenirken cephe yüzeyindeki adetleri, ortada ya da kenarda olma durumlarına göre konumları ve formları üzerinden incelenmişlerdir. Balkonlarda ise adet, konum ve form özellikleriyle birlikte sahip oldukları korkuluk malzemesi üzerinden inceleme altına alınmışlardır. Alan dâhilinde balkon korkulukları ferforje, alüminyum ve beton olan balkonlar olduğu gözlenmiştir.

Cephe Hareketleri çalışması sonucunda 15 yapıda çıkma, 18 yapıda balkon olduğu tespit edilmiştir. Bu yapılardaki çıkma ve balkonların sayısı, konumu, formu ile ilgili durumlar Tablo 3'te çıkmalar ve Tablo 4'te balkonlar olarak gösterilmiştir.

Yapılardan birinin üç adet çıkması olup, iki tanesi kenarda, bir tanesi ortadadır. O nedenle tüm çıkmalarla ilgili miktar bilgisi verilip, konum başlığı altında çıkan sonuçtan iki çıkartılmıştır. Yapıların bir diğeri ise iki adet çıkması olup, biri dörtgen diğeri daireseldir. Aynı gerekçeyle form başlığı altında da çıkan sonuçtan bir çıkartılmıştır.

ÇIKMA	SAYISI			KONUMU			FORMU		
	1	2	3 ve 3+	Ortada	Kenarda	Boyardan	Dörtgen	Üçgen	Dairesel
Adet	7	7	1	15	2	0	15	0	1
	15 adet			15 adet			15 adet		
				(17-2)			(16-1)		

Tablo 3. Alan çalışmasında belirlenen 15 yapının çıkma özelliklerine göre kategorize edilmesi.

BALKON	SAYISI			KONUMU			FORMU			KORKULUK		
	1	2	3 ve 3+	Ortada	Kenarda	Boyardan	Dörtgen	Üçgen	Dairesel	Ferforje	Alüminyum	Beton
Adet	5	11	2	16	2	1	18	0	0	10	5	3
	18 adet			18 adet			18 adet			18 adet		

Tablo 4. Alan çalışmasında belirlenen 18 yapının balkon özelliklerine göre kategorize edilmesi.

2.2.2. Ferforje Korkuluklar

Belirlenen çalışma alanı sınırlarında ve bu bölgenin etkilendiği/etkilediği diğer mahallelerdeki yapıların birçoğunda ferforje korkuluk bulunduğu gözlemlendiğinden, alan çalışması için tablo hazırlık aşamasında da balkon korkuluk tipinin analiz edilebilmesi için bir sekme açılmıştır. Hazırlanan çalışma içinde tabloya cephe hareketi başlığı altında yapıların balkonlarının olup olmadığı seçeneği ile birlikte, balkonların sayısı, konumu, formu ve korkuluk malzemesi seçenekleri üzerinden ayrıca analiz edilmiştir. Balkon korkuluğu ferforje olan 10 adet binanın ikişer adedinde aynı tip korkuluk, bir binada ise iki farklı tipte korkuluk bulunmakta olup bu sebeple çalışma sonucunda dokuz farklı ferforje tasarımı ortaya çıkmıştır. Tespit edilen ferforje korkuluklarda yalın tasarımların yanı sıra detaylandırılmış işçiliğe sahip örneklerin bulunduğu söylenebilir. Bunlar bitkisel ve geometrik bezemeye sahip örnekler olarak dikkati çekmektedir (Tablo 2).

2.2.3. Konsollar/Füruşlar

Alan çalışması hazırlık aşamalarında mahalle sınırları genelinde ve çalışma alanı özelinde cephe süslemesi olarak konsol/füruşların da olduğu tespit edilmiştir. Çıkmalara ya da balkonların altına konumlandığı görülen bu mimari elemanların cadde boyunca birçok yapıda tercih edildiğinin görülmesi sebebiyle madde olarak alan çalışmasına eklenmiştir. Taşıyıcı eleman olarak kullanılmadıkları söylenebilmektedir. Bu kategoriye dâhil edilen 11 yapıda, altı farklı tipte cephe süslemesi tespit edilmiş olup, bunlardan sekiz tanesi çıkma altında, üç tanesi balkon altında konumlanmıştır (Tablo 2).

2.2.4. Pencereleler

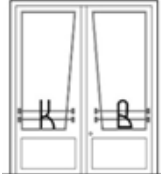

Alan çalışmasına dahil edilen 25 yapının 18 adedinde tamamı ya da en az bir katı orijinal olarak görüldüğünden pencere analizine dahil edilmiş olup, geriye kalan 7 yapıda tüm pencerelerin değiştirildiği tespit edilmiştir. Yapılardaki pencerelerin yatay ve düşey kayıt özellikleriyle ilgili durum tabloda gösterilmiştir (Tablo 5).

	YATAY KAYIT			TOPLAM
	Kayıt yok	1 kayıt	2 kayıt	
1 kayıt	-	11 no.lu yapı	07 no.lu yapı, 18 no.lu yapı	3
2 kayıt	01 no.lu yapı, 04 no.lu yapı, 05 no.lu yapı, 08 no.lu yapı, 23 no.lu yapı	13 no.lu yapı, 16 no.lu yapı, 19 no.lu yapı, 21 no.lu yapı, 22 no.lu yapı, 24 no.lu yapı	-	11
3 kayıt	-	12 no.lu yapı	-	1
4 kayıt	15 no.lu yapı	-	-	1
5 kayıt	14 no.lu yapı	-	-	1
6 kayıt	-	06 no.lu yapı	-	1
TOPLAM	7	9	2	18 adet

Tablo 5. Alan çalışmasında belirlenen 18 pencerenin kayıt özelliklerine göre kategorize edilmesi.

2.2.5. Bina Giriş Kapıları

Alan çalışması sırasında tespit edilen yapılardan 5 adedinde zemin katı kullanan ticaret birimi tarafından değişiklik yapılmış, orijinal izlerin tamamen kaybedildiği, 11 adedinde özgün niteliği olmayan kapıların kullanıldığı, 2 adedinde bina giriş kapısı olmadığı ve 7 adedinde orijinal kapıların kullanılmaya devam ettiği, tasarım ve malzeme seçimi bakımından özgün niteliği olduğu görülmüştür. Bu 7 kapıda malzeme olarak demir ve ahşap kullanıldığı, süsleme için ferforje, pirinç kapı kolu ve cam tercih edildiği görülmektedir (Tablo 6). Bu kapılardan dört tanesinde hem dekoratif amaçlı hem de güvenlik amaçlı bitkisel ve geometrik formlu ferforje uygulanmıştır. Giriş kapılarının tamamı dikdörtgen formlu olup, bunlardan üç tanesi tek kanatlı, tek yöne açılan, dört tanesi ise çift kanatlıdır.

YAPI NO	ÇİZİM	AÇIKLAMA
02		Ahşap kapı. Kapıyla birlikte ve kapının üzerinde pencereler bulunmaktadır. Kemerli bitiş ve saçak bulunmaktadır.
03		Metal kapı. Kapıyla birlikte cam kullanılmış. Ferforje detaylarla KB harfleri işlenmiş. Kapı cephe yüzeyindedir.
08		Metal kapı. Kapıyla birlikte ve kapının üzerinde pencereler bulunmaktadır. Cam yüzeylerin tamamı ferforje ile kaplanmıştır.

Tablo 6. Bina Giriş Kapıları.

YAPI NO	ÇİZİM	AÇIKLAMA
09		Metal kapı. Kapıyla birlikte pencereler bulunmaktadır. Cam yüzeyler ferforje ile kaplanmıştır.
12		Metal kapı. Kapıyla birlikte ve kapının üzerinde pencereler bulunmaktadır. Cam yüzeylerin tamamı ferforje ile kaplanmıştır.
15		Ahşap kapı. Kapıyla birlikte pencereler bulunmaktadır. Cam yüzeyler ferforje ile kaplanmıştır.
16		Metal kapı. Kapıyla birlikte cam kullanılmış. Kapı üzerindeki cam yüzeyde metal parmaklık bulunmaktadır. Kapı nişindedir.

Tablo 6. (devam ediyor).

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bayır Mahallesi ve Yenişehir Mahallesi ilişkisine bakıldığında Yenişehir'in planlı/düzenli yapısı ile birlikte bu bölgenin çevresinde gelişen plansız alanların var olduğu, zamanla günümüzdeki Karabük ilinin Merkez ilçesini oluşturan çeşitli mahallelerin olduğu, Bayır Mahallesi'nin de bu mahallelerden biri olduğu, il ve ilçe için önemli yapılara ve merkez noktalara sahip olduğu görülmektedir. Karabük'ün kuruluşu anlatılırken ilk bahsi geçen İstasyon binası ve sonrasında gelişen kent yapısı ile kurulan Belediye Binası, Ulu Cami, Devlet Hastanesi Bayır Mahallesi sınırlarını belirleyen önemli yapılardır.

Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın inşaatıyla birlikte artan nüfus ve yapı stoku sonucunda 1938 yılında belediye kurulmuş, 1945 yılında Bayır Mahallesi sınırları belirlenmiş ve 1960 yılında Ulu Cami, 1967 yılında da devlet hastanesi inşa edilmiştir. Bayır Mahallesi'nde Ulu Cami'nin çaprazında inşa edilmiş olan Devlet Hastanesi de bölgenin işlerliğini ve önemini ispatlar niteliktedir. Günümüzde şehre yeni bir devlet hastanesi yapılmış ve eskisi kullanım dışı kalarak yıkılmıştır. Yerine Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi yapılmıştır.

146

Bayır Mahallesi'nin önemli olmasının bir etkeni de dönemin modernleşme çalışmalarının Yenişehir Mahallesi'nde ortaya çıkmasıyla birlikte civar bölgelerinin Yenişehir'i merkez kabul ederek, oradan örnek alarak yapı üretimini gerçekleştirmeleri olmuştur. Sümerbank'ın sanayileşme politikasını fabrika kurmak, fabrika çalışanlarına ikamet sağlamak, çalışanların sosyal, kültürel ve sportif ihtiyaçlarını karşılamak, çalışan ve ailelerinin eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek gibi hareketler kapsamaktadır. Çalışma ve barınma ihtiyaçlarını karşıladığı işçi ve aileleri için Sümerbank'ın başlatmış olduğu sanayiye bağlı konut üretimi, yeni kurulan Karabük kentini idealist bir kent planıyla ele almış ve inşa etmiştir.

Mevcutta elde edilen verilerin tümüne bakıldığında yapı planlarıyla ilgili genel bir tanımlama yapılamasa da yemek odası işlevinin olduğu salon-salamanje kullanımlı plan tipleri ile gömme dolaplı evlerin olduğu görülmektedir. Planlarla birlikte cephelerde görülen çıkma ve konsol/fürüş gibi detaylar da göz önünde bulundurulunca Bayır Mahallesi'nde hem geleneksel yapı kültürünün hem de modernleşme ve apartmanlaşma kültürünün bir araya getirildiği söylenebilir.

Bayır Mahallesi'nde bulunan yapıların bina girişleri, cephe özellikleri ve

plan bakımından çağdaşlarını yakaladığı söylenebilmektedir. Bu durumun dönemin 'taşra' sayılabilecek bir kentinde bunların yaşanmış olması mevcut yapıları daha da değerli kılmaktadır. Konut ihtiyacı ile birlikte gelişen bölgede tasarım kaygısının da gözetilmiş olması, bu bölgenin dönemin modern ve eğitilmiş insanları tarafından şekillendirildiğini düşündürmektedir.

Bayır Mahallesi'nin mevcut sahipleri asıl sahipleri olmayıp, ilk sahiplerin mirasçıları olan çok hisseli paydaşlar olarak mal sahibi durumundadırlar. Bu paydaşlar da günümüzde bu bölgede ikamet etmek yerine mallarını kiraya vermeyi tercih ederek bölgeden uzaklaşmış, bölgenin neredeyse tamamen ticaret işlevini yerine getiren birimlerden oluşmasına sebep olmuşlardır. Hatta birçok bina boş, harabe ya da yıkık durumdadır. Mahallenin atıl kalması, bölgedeki kiracıların şehir dışından ve hatta yurt dışından gelen alt düzey gelir grubuna dâhil kişilere kiraya verilmesine de sebep olmuştur. Günümüzde çevre halkı tarafından Bayır Mahallesi'nin güvenli bulunmamasının sebeplerinden birisi de budur.

Bölgeyle ilgili farkındalık oluşması ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının korunması açısından yapılan tespitler önemli görülmekte ve bu çalışmanın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara da altlık oluşturması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

Aslanoğlu, İnci (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Bozdoğan, Sibel (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür*, İstanbul: Metis Yayınları.

Burgess, Ernest W. (2015). “Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş”, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, Çeviri: Pinar Karababa Kayalığıl, Ankara: Heretik Yayınları, s.89-104.

Çabuk, Suat ve Kemal Demir, Ercan Gökyer (2016). “Cumhuriyet’in Yeni Kenti Karabük’ün 1937-1988 Dönemi Mekânsal Gelişimi ve Şehir Planları”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı 2, s.20-39.

Erginöz, Murat Aykaç (2012). *İlk Çağdan Günümüze Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*, İstanbul: Arion Yayınevi.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin (1960). “Karabük’ün Teşekkülü ve Bazı Demografik ve İktisadi Meseleler”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 1, s.1-10.

Kalyoncu, Hür (2016). *Zaman, Mekân ve Anılarla Karabük*, Karabük: Kardemir AŞ Yayınları.

Kardemir Demir-Çelik Fabrikaları görsel arşivi.

Kaya, Sinem (2011). *İdeoloji, Gündelik Yaşam Pratikleri ve Mekan Etkileşiminde Karabük Demir Çelik Fabrikaları Yerleşiminden Öğrendiklerimiz*. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Koraltürk, Murat (1997). *Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü: Sümerbank*, İstanbul: Creative Yayıncılık.

Kuran, Aptullah (2012). “Çağdaş Mimaride Madde ve Ruh: 20. Yüzyılda Batı Mimarisiyle Türk Mimarisinin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli Bir Çalışma”, *Selçuklular’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Mimarlık*, Der. Ç. Kafescioğlu, L. Thys-Şenocak, T. Kuran, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.628-653.

Kütükçüoğlu, Mehmet (2012). *Türkiye’nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük*, Ankara: Karabük Valiliği Yayınları.

Onur, Beyza (2021). “Endüstri Kenti Karabük’ün Modern Mahallesi

Yenişehir'de Konut Tipolojileri”, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Sayı: 23, s. 666-677.

Öktem, Sezen (2009). “Karabük Demir Çelik Fabrikaları ve Yerleşimi”, *Fabrika'da Barınmak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent*, Der. A. Cengizkan, Ankara: Arkadaş Yayınevi, s.157-176.

Özkan Altınöz (2015). “Sümerbank’ın Karabük Konut Politikasındaki Rolü”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı: 2, s.49-62.

Saraçoğlu Gezer, Ayşe Merve (2018). *Erken Cumhuriyet Döneminde Karabük'te Planlama Alanı Dışında Gelişen Yapıların Cephe Analizi: Bayır Mahallesi Örneği*. Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Karabük.

Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1995). *Resmi Gazete*, Karar Sayısı: KHK/550, Sayı: 22305.

Sümerbank İnşaat Fen Heyeti (1944). “Sümer Bank Amele Evleri ve Mahalleleri”, *Arkitekt*, Sayı 1944-01-02: 9-13.

Tekeli, İlhan (2012). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İlhan (2017). “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması”, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Der. S. Bozdoğan, R. Kasaba, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.155-172.

Tuna, Serkan (2009). *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939)*, İstanbul: Derlem Yayınları.

Wirth, Louis (2002). “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, *20. Yüzyıl Kenti*, Çeviri: Bülent Duru, Ayten Alkan, Ankara: İmge Kitabevi, s.77-106.

